

Százötvenezer tárgy – raktárban

Ahol a földművelő nép kultúráját őrzik

Európa-szerte túlnyomórészt a XVIII–XIX. században jöttek létre azok a gyűjtemények, amelyek a múzeumok alapjait vetették meg. A gyarmatosítás révén nagy mennyiségű történelmi becsű és művészeti értékű kincs is került Európába. Természetesen ezek a nem tudományos érdeklődésből és nem a közművelődés számára gyűjtött tárgyak csak később jutottak múzeumi gyűjteményekbe, legalábbis részben azonban a múzeumok alapjaivá váltak.

Az első múzeumi gyűjtemények régiségeket (numizmatikai anyagot, régészeti leleteket), műalkotásokat és bizonyos természettudományi ritkaságokat foglaltak magukba. A gyűjtők érdeklődése később bővült, és ráirányult – többek között – a néprajzra is. Az akár kereskedelmi, akár politikai háttérű expedíciók gyorsan bővítették a világ népeiről korábban szerzett ismereteket, és megvetették az alapjait a néprajztudománynak. A természeti népek kultúrájával foglalkozó tudományok mellett a XIX. században fölzárkózott az európai népek kultúráját vizsgáló néprajz is. Az utóbbi megismerését nagyban elősegítette a nemzeti múlt és a nemzeti sajátosságok megismerésére törekvő kutatások kibontakozása.

Reguly és Xántus

A Magyar Nemzeti Múzeum Európa legnagyobb múltú gyűjteményei közé tartozik. Alapítása a magyar közművelődés számára mérföldkő. Az 1802-ben alapított múzeumnak évtizedekig nem volt néprajzi anyaga. Ennek alapjait voltaképpen Reguly Antal kutatásai vetették meg. A finnugor tudományok számára oly jelentős vállalkozása során a nyelvészeti és folklorisztikai feljegyzései mellett módot talált néprajzi tárgyak gyűjtésére is.

A néprajzi gyűjtés azonban lassú volt. Az első fellendülést Xántus János expedíciója hozta. Az emigrációból hazatért 48-as honvéd Eötvös József megbízásából a Távols-Keletre utazott, s onnan több mint 2500 tárgyat hozott, melyet különféle népek körében gyűjtött. Hazatérése után a Magyar Nemzeti Múzeumban szervezeti változásokat hajtottak végre: néprajzi és iparművészeti osztályt létesítettek. Az új néprajzi osztály vezetőjévé Xántus Jánost nevezték ki 1872-ben. Ez az időpont jelöli egyúttal a Néprajzi Múzeum megalapítását is.

Millennium és népművészet

A kutató- és feldolgozó munka a magyar néprajzban a múlt század második felében indult meg nagyobb erővel. A Magyarországi Néprajzi Társaság (a neve később változott a ma is használt Magyar Néprajzi Társaságra) megalapítása 1889-ben, majd folyóiratának, az *Ethnographiának* megindítása a következő évben, a néprajz legjelentősebb eredményei. A múzeumi gyűjtemények fejlődését az jellemzi, hogy a határokon túli népek tanulmányozása egyre inkább kiegészül a magyarországi anyag gyűjtésével. Az utóbbi munka irányítását lényegében a millennium közeledése határozta meg. A múlt század végén kibontakozó magyar néprajzi kutatások az akkori Magyarország nemzetiiségeire is kiterjesztették figyelmüket. Ennek az időszaknak legjelentősebb munkása Jankó János volt. Ez a kora tudományos céljait és módszereit kitűnően ismerő kutató határozta meg a Néprajzi Múzeum fejlődésének irányát.

A múlt század utolsó két évtizedében az érdeklődés jelentős mértékben a népművészet felé fordult. Ez a hangsúlyozott érdeklődés nyomot hagyott a gyűjtemények fejlődésében is, hiszen

gyarapításuk során jelentős mértékben előtérbe jutottak az esztétikai igények.

A Magyarság Néprajza

A Néprajzi Múzeum alig három évtizede során nemzetközileg is súlyt kapott. Megerősödésével a magyar néprajz vezető, sokáig egyetlen számottevő intézményévé vált. Ebben rejlik a magyarizata annak, hogy más hasonló intézményektől eltérően kutatásai és gyűjtései nem korlátozódtak a népi kultúra tárgyi emlékeire, hanem hasonló intenzitással terjedtek ki a szellemiekre is. Kötelességünk kiemelni is megemlékezni arról, hogy a Vikár Béla által megindított népzenei gyűjtőmunka Bartók Béla, Kodály Zoltán, majd Lajtha László révén folytatódott. Ez a tevékenység hozta létre azt a páratlan értékű népzenei gyűjteményt, amely a magyar népzene kutatás alapja lett.

A lendületes fejlődés folyamatát az első világháború törte meg. A háború után megapadtak az anyagi erőforrások, a gyűjtemények gyarapodása visszaesett. Nem mondható ugyanez a kutató és feldolgozó tevékenységről. A magyar néprajz két háború közötti legnagyobb vállalkozása: A Magyarság Néprajza számára a múzeumi gyűjtemények adtak bázist, s ha szervezeten nem volt is múzeumi vállalkozás, nagy fejezeteinek egész sorát a múzeum munkatársai alkották meg.

A második világháború az amúgy is lesűkülő munka- és fejlődési lehetőségeket úgyszólván teljesen elvágta. A Könyves Kálmán körüli székházban rendezett állandó kiállítást be kellett zárni, le kellett bontani, a gyűjteményeket pedig ládába csomagolva biztonságba helyezni. A háborús események súlyos károkat okoztak a múzeum épületében, szerencsére csekélyebbeket a gyűjteményekben.

A gyűjtés körei

A felszabadulás utáni évek a Néprajzi Múzeum számára sorsdöntőek: 1947-ben önálló országos múzeummá szervezték, s megnyiták a lehetőségek a nagyobb szabású kutatások és gyűjtések számára.

A Néprajzi Múzeum az alapítása óta eltelt 100 esztendő alatt Európa legnagyobb néprajzi mú-

zeumai közé növekedett. Tárgyai száma már eléri a 150 000-et, kéziratgyűjteménye csaknem 2 millió lapnyi, s mintegy 250 000 fénykép birtokában van. Magáénak mondhatja Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lajtha László népzenei felvételeit. A könyvtár állománya eléri a 100 000 kötetet.

A magyarországi gyűjtemények sorában foglalnak helyet többek között a Herman Ottó, Jankó János, Batty Zsigmond, Györfly István, Visky Károly, Madarassy László és mások által gyűjtött tárgyak. A nemzetközi osztály gyűjteményei őrzik Reguly Antal, Pápai Károly, Vikár Béla, Bán Aladár, Bíró Lajos, Fenichel Samu, Xántus János, Teleki Samu, Róheim Géza, Baráthosi Balogh Benedek és mások világhírű gyűjtéseit.

A 100 esztendő folyamán sokféle elgondolás, elv érvényesült a gyűjtemények gyarapításában, sokszor volt ez a tevékenység tervszerű, de évközi tervszerűtlen is. A gyűjtemények összetételét rávilágít arra, hogy koronként miképpen változott a néprajz meghatározása, évközi tervszerűtlen is. A gyűjtemények összetételét rávilágít arra, hogy koronként miképpen változott a néprajz meghatározása, évközi tervszerűtlen is.

Sűrűn szerepel a tisztázásra váró kérdések között, mi tartozik a Néprajzi Múzeum gyűjtési körébe, és mi nem, milyen társadalmi osztályokra és rétegekre terjedjen ki a kutatásai, a kultúra milyen tárgyi produktumainak van helyük a gyűjteményekben, s végül a gyűjtés körébe tartozó koroknak hol vannak az alsó és felső időbeli határai? Az ezekre a kérdésekre adott válaszok koronként eltértek egymástól, az azonban változatlan maradt, hogy a múzeum kutatásainak gerince a falusi földművelő nép kultúrája.

A nagy katalógus

Gyűjteményeink anyaga, megfelelő helyiségek hiányában, csak korlátozott mértékben szolgálhatta a közművelődés ügyét. Időszaki kiállítások egész sorát rendezték ugyan, ezek azonban nem pótolhatták az állandó bemutatót. Az elkészült feldolgozások is csak egy csekély töredékét érintették a rendelkezésre álló anyagoknak, a raktárakban őrzött tárgyak a kutatók szélesebb körei számára sem voltak hozzáférhetőek, a

nemzetközi kutatásról nem is szólva.

Annak tudatában, hogy gyűjteményeink nem önmagukért valók, a Néprajzi Múzeum néhány évvel ezelőtt hatalmas vállalkozásba kezdett: nyomtatásban szándékozik megjelentetni gyűjteményei leírásait. A készülő tanulmányok mindenekelőtt katalógusszerűen fogják bemutatni az egyes tárgyakat, majd megkísérik levonni azokat a tanulságokat, melyek a tárgyakból következtethetően az anyagi kultúra természetéről adódnak.

Népi díszítőművészet – ma

Említettük már, hogy a tárgyak gyűjtésében, mind a Néprajzi Múzeumban, mind a vidéki múzeumokban gyakran érvényesültek az esztétikai igények. A gyűjtők a díszített, a szemre szép tárgyakat keresték elsősorban. Tevékenységük jelentős díszítőművészeti eredményeket hozott. Nemcsak a tudományos kutatást termékenyítették meg, hanem befolyásolták az iparművészetet is. A felszabadulás után, de főleg napjainkban jött el annak az ideje, hogy történelmi szemléletű és igényű kutatások induljanak meg a díszítőművészet múltjának, fejlődésének és benne fellelhető kulturális hatásoknak feltárására. Különösen indokoltá teszi ezeket a vizsgálatokat a népművészeti tárgyak iránti nagy érdeklődés.

Az utóbbi években múzeumunk eredményesen szolgálta ezen a területen mind a bemutatás, mind az elemzés feladatait. Székesfehérvárott 1969-ben vitte a közönség elé „A népművészet századai” sorozat keretében festett templomi mennyezetábráit, s mutatott rá a bútorművészettel föllelhető kapcsolataikra. Ezt a bemutatót évről évre újabbak követték, amelyek egyre több tárggyal bizonyították a díszítőművészetben megfigyelhető fejlődést. Rámutattak a falvainkban és mezővárosainkban élő nép anyagi kultúrájára, feltárván azokat az életkörülményeket, amelyek a díszítőművészet számára a fejlődés lehetőségeit nyújtották. Ezeknek a kiállításoknak sorát

A Néprajzi Múzeum

Ez a gyűjteményünk 1969-ben bezárta kapuját, lebontotta utolsó, székházában rendezett kiállítását. Azóta csupán más intézmények vendégeként rendez időszaki bemutatókat.

A Néprajzi Múzeum a végső esztendőket éli jelenlegi székházában, a Könyves Kálmán úti egykori iskolaépületben. Tevékenységét most költözésének előkészítése és lebonyolítása tölti ki. A Minisztertanács emlékeztetés határozata értelmében ugyanis a Kossuth Lajos téren kap helyet, az egykori Kúria épületében, ahonnan a Magyar Nemzeti Galéria új otthonába, a budai Várpalotába vonul. Ezekben az átmeneti években még időszakos kiállításokkal sem jelentkezik a múzeum, közönségkapcsolatai beszűkülnek.

Mai tudományos oldalunkon erre a rendkívül értékes és jelentős gyűjteményre emlékeztetjük olvasóinkat, bízván abban, hogy nyilvános működésének kényszerű szünetteléséért hamarosan kárpótolni fognak az új székház korszerű kiállítótermei.

1971-ben a „Népművészetünk története” című nagy bemutató koronázta.

A sámánkutatás bázisa

Munkatársaink a múzeum megalapítása óta, sőt már korábban is, egyetemes néprajzi kutatókat is folytattak. A nagy értékű s nem egy esetben európai híru egyetemes néprajzi gyűjtemények Afrikából, Óceániából vagy a föld más területeiről, nemcsak arra köteleztek, hogy anyagukat megőrizzük, bemutassuk, de feldolgozásuk és fejlesztésük is feladata a mai kutatógenerációnak.

A braziliai őserdők indiánjai között 1958–59-ben, majd néhány évvel később a venezuelai indiánok világában végezhetett kutatásokat dr. Boglár Lajos. Tanulmányútja nemcsak jegyzeteket, fényképeket, megfigyeléseket eredményezett, hanem érdekes tárgyi anyaggal is gazdagította a múzeumi kollektiót.

Néhai Diószegi Vilmos helyszíni kutatásait a szibériai és a mongóliai sámánizmusnak szentelte. Nem egy tanulmányútján sikerült jelentős megfigyeléseket tennie. Ezenkívül sámán felszerelési tárgyakat: köpenyeket, dobokat, fejdíszeket stb. tudott megszerezni és hazahozni. Munkássága hozzájárult ahhoz, hogy számottevő sámánkutatás ma már csak a Néprajzi Múzeum anyagának figyelembevételével lehetséges.

Reguly, Pápai Károly, Jankó János, Vikár Béla, Bán Aladár és mások nyomán Európa egyik legnagyobb és legjelentősebb finnugor gyűjteménye nálunk található. Nem véletlen tehát, hogy a finnugor népek anyagi kultúrájával foglalkozó vizsgálatok is helyet kapnak az egyetemes néprajzi kutatások között.

Kodolányi János